

הרב מאיר נהוראי

תרומותם של ראשי הישיבה לעיצובם של רבני קהילות

א. מבוא

הזיקה בין הישיבה לקהילה עברה תמורה רבות במהלך הדורות. בעבר, עולם הישיבות היה קשור לקהילה באופן הדוק: מחד, הקהילה תרמה לחיזוקה ולהתבססותה הכלכלית של הישיבה; ומайдך, בישיבה היו נושאים ונוטנים בעיות ושאלת חברותיות הקשורות לקהילה, כגון הלכות שכנים, מיסוי ועוד. מלבד זאת, בני הקהילה היו שותפים בסיסי מסכת שנערכו בתוך הישיבה עצמה. ניתן לומר כי בעבר הלב המركזי של הקהילה הייתה הישיבה.

אולם בדורות האחרונים ניתן להבחין בניתוק שהתגלה בין העולם הישיבתי לבין הקהילה. אומנם בשנים האחרונות הוקמו גרעינים תורניים המבקשים להתבסס בתוך הקהילה ולהשפיע עליה, אבל חלקם עדין מסתגרים בתוך עצם והשפעתם על הקהילה היא מינורית.¹

במאמר זה ננסה לעסוק בזווית נוספת הקשורה ליחס שבין הישיבה לקהילה. ניתן לנוכח זווית זו באמצעות השאלה הבאה: האם הישיבה, כמוסד גבוה ללימוד תורה, יכולה להכשיר את בוגריה לתפקיד רבנים בתוך קהילה המורכבת מגוונים שונים וממשפחות בעלי רקע דתי שונה?

באופן עקרוני, השهوات בישיבה מעצבת תלמידי חכמים באמצעות הקניית שיטות ודרכי לימוד. לכן מי שלמד בישיבה והמשיך בהוראה בתוך העולם הישיבתי יכול לכואורה להגיד את התמורה שקיבל מהישיבה ומראהה בצורה מובהקת יותר מאשר רב הקהילה, שאומנם שהוא בישיבה, למד הלכה והפתח בתורה, אך לא רכש בה כלים להתמודדות עם קהילה. אולם למעשה מסתבר שהדבר אינו מדויק.

.1. ראה מאמרו של פרופ' מרדכי ברויאר, בתוך: ניב המדרשה ט-ז, עמ' 263-269.

כאחד מרבני קהילה שיצאו מבין כותלי הישיבה אוכל לומר, כי ראש הישיבה חינכו אותנו גם כיצד להתבונן על הנעשה מחוץ לישיבה, הן מtower שיעורייהם והן כתוצאה מהתבוננות בהנחותיהם בתוך הישיבה. בכך אכן קיבלנו מהם הכרה לעובודתנו כרבני קהילה.

למעשה, הרב אהרן ליכטנשטיין מעיד שאחד הדברים שגרמו לו לבחור להגייע דוקא לישיבת הר עציון היה ייחודה בזיקתה לחברה:

[אחד הדברים שאפינו את הישיבה הוא] הצורך לקשר ולגשר בין עולם בית המדרש לבין מה שמחוץ לו; ליצור את הקשר מבחינה מעשית בין התקופה שהتلמיד נמצא בתלי הישיבה ובין התקופה שלآخر מכון... נקודה זו לא הייתה – ובמידה מסוימת איננה – כה פשוטה בעולמה של ישיבה, כיון שהיא דורשת ממנה התמודדות כפולה: מצד אחד התמודדות עם רשי ותוספות, עם ה'קצות' וה'נתיבות', ומצד שני להיות חשוב ורגיש לבויות חברותיות, לפני הרוחני ולפני המעשי שבנה. כל אלה הם נחלת הישיבה ו מורשתה, ואותם חרתה על דגליה מיום הקמתה. (הודהה לשער ותפילה לעתיד לבוא, עלון שבוט בוגרים יג)

בניגוד לישיבה שלנו, ברוב הישיבות עוסקו באוותן שננים בהווית אבוי ורבא ובלימוד תורה צר, ולא שוחחו על המתරחש מחוץ לכותלי הישיבה.

במאמר זה אנסה לעמוד על התרומה שקיבלת מיהישיבה לעובודתי כרב קהילה, הן מההנחות של ראש הישיבה והן מדבריהם ומשיחותיהם במהלך לימודיו.

ב. הרב כ'עובד סוציאלי' בתוך הקהילה

בעבר, תפקידו של הרב היה בעיקר ארגון החיים הדתיים בתוך הקהילה: הקמת מערכת חינוך תורנית, פסיקת הלכה, שיעורים ודרשות. אולם בתקופה המודרנית התעוררה ציפייה מהרב שהיה מעורב גם בቤיות חברותיות ושיתפקיד כמעין 'עובד סוציאלי' בקהילתו. לעומת מסוג זהה אינה מצטמצמת לחלון זמן מסוים, אינה נראית לעין ובדרך כלל פחות מוערכת מאשר העברת שיעור או דרשה לציבור הרחב. סיבות אלו עלולות לגרום לשחיקה במוטיבציה של הרב להיות אותו 'עובד סוציאלי' בתוך קהילתו.

נדמה שככל מי שלמד בישיבת הר-עציון שומר באמצעותו את הספר הבא שהרב עmittel צ"ל היה מספר ושלאוור חינך אותנו:

כאשר באו התלמידים הראשונים לישיבה הם שאלו אותי: מהו ייחודה

של הישיבה? סיפרתי להם את הסיפור החסידי על בעל ה'תניא' שישב ולמד, בחדר לפניים בחדר. נצדו, ה'צמץ צדק', ישב בחדר האמצעי. בחדר החיצון היה תינוק בעירסה, שניעור לפטעה משנתו והחל בוכה. בעל ה'צמץ צדק' היה שקווע בלימודו עד כדי כך שלא שמע את בכיו של התינוק, ואילו בעל ה'תניא', שחדרו היה מרוחק יותר, שמע, הפסיק את לימודו ויצא להרגיע את התינוק. משס'ים, החזירו למקומו, עבר דרך חדרו של ה'צמץ צדק' ואמר לו: כשלומדים תורה ולא שומעים את בכיו של המשועע לעזרה, משחו פגום בלימוד.

(לשםօ Kol בכיו של תינוק, עלוון-שבות בגרים א, עמ' 83)

באמציאות סיפור זה הטמייע בתוכנו הרב עmittel את הריגשות לציבור. ככלומר, לא יתכן שרב ימשיך ללימוד ולהעביר שיעורים בזמן שאחד מבני קהילתנו סובל וזקוק לעזרה. כיון שמסר זה הופנים, החשש שמא הלימוד פגום מלאוה אותנו בעבודתנו כרבני קהילה, וכך המוטיבציה לשמעו את מצוקותיו של האח' אין נשחקת.

אולם לא מדובר בסיפור עלמא שהרב הזכיר בדרשותיו. המסר העולה ממנה בא לידי ביטוי בפועל במסירותם של ראשי הישיבה למען הישיבה ותלמידיה. ראשי הישיבה ישבו שעות רבות בבית המדרש, והיו זמינים על מנת לשרת את התלמידים ולהיות לעצה בעת הצורך. זמינות זו הייתה דוגמה אישית למה שנדרש מכל אחד האוחז בתפקיד ציבורי, ובמיוחד בעבודה קהילתית. ככל שהחולפות השנים אני לומד להעדרין יותר את זמינותם של ראשי הישיבה אלינו כשלמדתי בישיבה, במיוחד לאור העובדה שמצוב בו ראש ישיבה מבלה ساعات רבות בלימוד בבית המדרש אינו מובן מאליו בימינו.

ג. דעת תורה ופסקה בסוגיות ציבוריות

הרב עmittel הזהיר אותנו פעמים רבות מפני החדרת עניינים פוליטיים או שאלות של 'דעת תורה' לתוך התחום ההלכתי:

יש להיזהר מהכנסת השקפות פוליטיות לתוך מעטפת הלכתית, שיש בה משומם הטיעית הציבור העומד נבור מול פסק שזכה.
(דעה פוליטית במעטפת הלכתית, מימד 5, עמ' 7²)

היום זה הפר להיות מובן מאליו. גם חלק מאנשי הציונות הדתית, החסדים ורגשיהם נחיתות, תרים אחרי 'דעת תורה'. אולם, במקרים –

.2. עיין עוד: הרב יהודה לוי עמיחי, תחומיין יא, עמ' 24-30; הרב ח' שלמה שאנן, תחומיין יב, עמ' 171-177.

ברמב"ס, ב'שולחן ערוך' ובשאר פוסקים - אין כל הד לך שבתחומיים
שאין הלכתיים יש לשאול 'שאלת חכם'!
(דעת תורה מון התורה מנינו?, עלון-שבות יב, עמ' 100)

ובהתייחסות נוספת:

במקום בו נולדתי וחיהתי, עד גיל שמונה לא שמענו מעולם על מונח
כמו 'דעת תורה'. כמובן, בשאלות הלכה היו פונים לרabb. לא אחת היה
הרב זעק חמס ומשמעי קולו גם בשאלות מוסריות. אבל תפיסה
שלפיה כל ענייני הקהיל נחכמים על פי הרב? לא היה הדבר זהה. זו
תופעה חדשה.
³(שם)

הרב עmittel הסתיג ממגוונות יתרה של הרב בשאלות שאין הלכתיות גם בשל
העובדת שכך אנו הופכים להיות חסרי ביטחון עצמי:

הציבור הציוני-דתי איבד את ביטחונו העצמי באורתח חייו. חלק מביע
זאת באמצעות שאלותיו, אך במקביל יש רבים שאינם שואלים. אלו
ואלו משדרים חוסר בביטחון. הדבר מביא לכך שבני הנוער נהרים למי
שיש לו תשובה לכל שאלה.

(תנו לתורה לנצח, עלון-שבות בוגרים יח, עמ' 11)

הימנעות מהבעת דעה נחרצת בסוגיות המכוניות 'דעת תורה' רואיה להערכתה מיוחדת
לאור המצב הנוכחי, בו ראש ישיבות אינם נמנעים מלהתבטא בעניינים כאלו.
ראש ישיבה מוערך על ידי תלמידיו המבקשים לשנות בצמא את דבריו, וכוחו
ומעמדו עלולים לגרום לו להתבטא גם בתחוםים שהוא אינו מתמחה בהם.

אולם בעוד ראש ישיבה המתבטא בתחוםים שאין הלכתיים אינו גורם נזק
למעמדו ולהשפעתו, הרי שרב קהילה שיתבטא בנושאים אלו עלול להזיק למעמדו
הציבורי כדמות משפיעה. קיים חשש כי התערבות בסוגיות 'טענות' שאין הלכתיות
עלולה לגרום לכך שהרב קהילה לא יחפוץ לשם עת הרב גם בשאלות
הלכתיות צורפות או בשיעורי תורה. מלבד זאת, ככל שהישוב הוא קהילתי יותר,
כך יש לו מוסדות האחראים על טיפול בעויות חברותיות או כאלו שאין הלכתיות,
ואין צורך שהרב יתבטא בהן.

אם כן, דרכו החינוכית של הרב עmittel, שדגלה בהימנעות מהתבטאות בנושאים
שאין הלכתיים, מסלקת מוקשים בעבודתנו הציבורית כרבני קהילות.

.3. בנושא דעת תורה ראה דבריו של מ"ר אהרן ליכטנסטein: נחפשה דרכנו ונחקורה, עלון-שבות בוגרים
ח, עמ' 25. בסוגיה זו דעתם של ראש ישיבה היא זהה.

ד. מעורבותו של הרב בקרב בני קהילתו

סיפור נוסף אותו נהג הרב עmittel לספר פעמים רבות הוא על רבינו משה מקובryn, שהיה נוהג לבקר מדי פעמיים וצדיקים ולעמוד על עבודת ה' שלהם. וכך סיפר:

פעם אחת הגיע רבינו משה למקוםו של האדמו"ר רבי ישראל מאפטא בערב שבת, והתבונן בהכנותיו לקראת שבת. כשהשתינו הכהנות, נכנס האדמו"ר לבית המדרש והתחילה לקרוא את שיר השירים בהתלהבות ובדבקות, ורבינו משה לא ידע את נשואו מרוב התפעלות. לפטע נפתחה הדלת, וריח חריף של רפת חדר לבית המדרש. היהודי רפטן ניגש אל האדמו"ר וצעק: רבבי הפרה, הפרה! האדמו"ר הפסיק את אמרית שיר השירים, ושאל את היהודי הרפטן למבוקשו. סיפר לו הרפטן שפרטיו צריכה להמליט, ויש לה קשיים בהמלטה, ואם היא תמות תיפסק פרנסתו חלילה. הגיעו אליו האדמו"ר, שלח אותו לגויה היה ידוע כרופא בהמות, ואף בירך אותו שפרטנו תמליט בשלום. והנה, רבינו משה מקובryn שזכה בכל הנעשה הוטרד מאד ממה שראו עיניו. אמנם יש לקרב יהודים פשוטים, אולם הרי כל השירים קודש, ושיר השירים קודש קודשים! כיצד ניתן להפסיק את אמרית שיר השירים בגל פרה? חיכה רבינו משה עד לאחר סעודת השבת וה'טיש', והקשה: האם אין גבול ליחס ליהודים פשוטים? השיב לו האדמו"ר: האם שמעת מה צעק אליו היהודי? כן, השיב לו רבינו משה, הוא צעק: הפרה, הפרה! אמר לו הרב: אם כן, לא הקשבת טוב. היהודי הזה צעק: רבבי, אני כל כך כלום, أنا קרב אותו אלייך! אכן, לא זה מה שהיהודי צעק, אך זה מה שהוא שידר. היהודי הפשט חיפש את קרבת הרב, ועל מה יוכל לדבר אותו? האפשרות היחידה שהיא היה לו ליזור קשר עם הרביה היא באמצעות עסקיו בצורכי היום שלו. אך המילים הללו שידרו מסר מעבר למה שנאמר. (והארץ נתן לבני אדם, עמ' 128)

סיפור זה מבחן לשתי נקודות מרכזיות. ראשית, ההכרת שהרב יהיה חשוב לכל אחד מבני הקהילה בשפטו. השיח המתקיים בין הרב לאחד מבני קהילתו בתחום עסקו יכול לקרב את אותו אדם לרוב ולהזק את מערכת הקשרים ביניהם.

שנייה, המוטיבציה שאמורה להנחות את הרב היא למצוא פיתרון הלכתי לשאלות הקשורות לעיסוקם של בני הקהילה, גם אם ימצוא עצמו בזד风云 אף מותקף על ידי חבריו הרבנים. נקודה זו באה לידי ביטוי בסיפור בקר שהרב התיר את ההמלטה על ידי וטרינר גוי.

המוחטיבציה לחיפוש קולא נובעת כמובן מההזהדות עם השואל ועם עיסוקו. נדגים נקודה זו באמצעות תשובה הרב קוק ביחס לייצור שמן שימושים כשר לפסת. בתקופה בה חי הרב היوان האנשימים דלים וחסרי אמצעים, והחקלאים נאבקו לפרנסתם. הרב קוק הזדהה עם המתישבים ועם קשייהם, ותמייכתו בבניינה של ארץ ישראל השפיעה על פסיקתו. ברור שהראייה לא התיר דבר שהוא 'איסור מוחלט', אבל בעקבות בירור הנושא מכל הצדיו הוא הצליח למצוא קולא רלוונטי לשללה. מן הסתם, חשיבות בנין ארץ ישראל לא נלקחה כשיעור ממשמעותי אצל עמייתיו החרדים בהקשר לשאלת השמן בפסח, ולכן הרב נדרש לגנות עצמאות ולהיות לפה לאותם חקלאים:

והעיקר אומר לבסוף מעלת תורתם, שראוינו לנו להחזיק כל דבר שנעשה בתיקון היישוב ההולך ונבנה בימינו בחסדי הש"ת. ובזה שיצא בנסיבות מין זה החדש של שמן שומשמין המשומר, יתחזקו ידי המתעסק בהמכונה החדשה וייהilo ריווח שיוכל לנחל את העסק שלו, ועל ידי זה יראו עוד אנשים שהענינים המתילדים בארץ הקודש לטובות בניינה מוצאים חיזוק מצד רבנים ובתי-דין, והוא יוציא תלמידי חכמים נשמעים יותר ויתקדש על ידי זה שם שמיים. ואם היה ח"ו שום נדנוד של איסור בדבר, חלילה לי לבקש להקל משום תקון היישוב, אבל בדבר, שהוא רק קצת דיק בענין שלמנהג, שראיות בנסיבות חזקות וסבירות ישרות قولן עומדות כחומה להחזיק את ההיתר, למה זה נכבייד על מישבי ארץ הקודש ונאסור?!

גם בשניתה الأخيرة (תשס"ח) הייתה מחלוקת הציבור הדתי בדבר מעמדו של היתר המכירה. תפיסותיהם של הרבנים נבעו גם מתקדים בקהילות, וסביר להניח שרבות של קהילה שבתוכה חיים חקלאים יתייחס להיתר המכירה באופן שונה מעמייתו הגר בעיר.⁴ פעמים ימצא עצמו רב קהילה כזה בודד במערכה במהלך שנת השניתה, משום שהוא זה שידייר בסופו של דבר לפסוק פסיקות אמיצות לבני קהילתו שעובדים בשדות. אולם במצב בו הרבנות הראשית שוטתקת, רב הקהילה ידרש לפסיקה גם אם היא לא תהיה פופולרית בין עמייתו הרבנים. מובן שצורך זה דורש מהרב עיון עמוק בסוגיות הרלוונטיות.

את הכוח לעמוד במשימה זו יכולים רבני הקהילה יוצאי הישיבה לשאוב מראשי הישיבה מօ"ר הרבנים עמיטל וליכטנשטיין, שהתבטאו פעמים רבות בנושאים

.4. ראה בגילונות צהר כח-אל את הפולמוס אודות היתר המכירה בין הרב זאב ויטמן (רב תנובה), הרב יואל פרידמן (מכון תורה והארץ) לבני.

תרומותם של ראשי הישיבה לעיצובם של רבני קהילות | רעט

העומדים על הפרק אף ששיתם לא הייתה פופולארית בzeitigו ובקרוב חלך גדול מהרבנים. כתלמידים המשמשים בהוראה, משתדלים אנו להמשיך את דרכם הלכה למעשה.

זאת ועוד, זכינו ללמידה בישיבה שראשיה הם מגדולי הדור. ההיקף התורני והידע העצום שלהם הן בלמדנות והן בפסקת הלכה השפיעו علينا רבות. הייתה זו זכות גדולה להיות מתלמידיהם של רבנים אלה. ניתן היה לדבר עם ראש ישיבה בכל נושא הלכתי, פשוט או מורכב, מכל חלקי השולחן ערוץ. בעיקר בימינו, בדור בו הרבה מהتلמידים הצעיריים אינם יודעים להבחין בין תלמיד חכם גדול לבין תלמיד חכם רגיל, אין זה מובן מלאין.

ה. על הזירות בפסקת הלכה לציבור

אחד מתפקידיו המרכזיים של רב הקהילה הוא פסקת הלכה. פעמים רבות נדרש לענות לשאלת פרטית שעלה נשאל על ידי אחד מבני קהילתו, ופעמים שהוא נדרש להזכיר נושא הלכתי מסוים באמצעות שיעורים או הפצת דף הלכה, המפרט את ההלכה ואת מרכיביה השונים.

תהליך הפסקה בשאלת שהתעוררה בעקבות שאלה של אחד מבני הקהילה הוא פשוט יותר – השואל מכיר בסמכותו של הרב, שלא------+ן לא היה ניגש לשאול, וגם הרב מכיר היטב את השואל. לעומת זאת, כאשר הרב הוא היוזם לפרסום את פסק ההלכה בקרב בני קהילתו, עליו לזכור שהקהילה לא שאלת אותו שאלת זו. גם אם מעטים מבני הקהילה אכן בקשו שהרב יפרסם פסק ההלכה, עדין ובאים מהם לא ציפו לפרסומה. יתרון שחילק מבני הקהילה כלל לא מעוניינים לשמוע הרבה, או לפחות מעדיפים שהרב לא יפרסם את פסיקתו.

לכן, במקרה שהרב בוחר לפרסם ביוזמתו פסק ההלכה הוא נדרש לריגשות גבוהה יותר. עליו להיות מודע לאחריות הגדולה המוטלת עליו, שמא פסיקתו תறחיק למקום רחוק. מלבד זאת, פרסום ההלכה ברבים משנה את מעמדו של השומע שאינו נהג כראוי משוגג למزيد, וידוע הכלל: "מו טוב שהיה שוגגים ולא מזידים" (בבלי, ביצה ל ע"א).

הריגשות הנדרשת מהרב גבוהה במיוחד בקהילות כגון קיבוצים או מושבים שיתופיים, בהם הרב נדרש לעיתים לפרסם פסקי ההלכה בתחומיים ציבוריים של תעשייה או חקלאות השייכים לכל הקהילה. יש החושבים שהפסקה בסוגיות אלה אינה מצויה בתחוםו של הרב. לדידם, מקומו של הרב הוא בתחוםם השייכים לבית הכנסת ולא לסוגיות הקשורות לתחומיים הכלכליים של המקום, במיוחד

כאשר הפסיקה יכולה להשפיע על רוחחים או הפסדים כספיים. במקרים כאלה הרגישות הנדרשת מהרב גבואה עוד יותר.

בהמשך התשובה שהובאה לעיל בנוגע לכשרותו של שמן שימושו בפסח, חושף הרב קוק את מניעיו במתן פסק זה, ובאופן יוצא דופן פורס את משנתו בעניין פסיקת הלכה. הרב קוק מדגיש את הצורך ליצור אמון בין הציבור לרבניו, ומציין כי על הרב להיות מודע לכך שהוצאות אליו איננו מובן מآلוי:

כשיראו העם כולם שהוא מותר אנחנו מתירים, אז יאמינו ביותר שכל מה שאנו אוסרים הוא מפני שכך הוא דין תורה או מנהג ישראל, שהוא גם כן תורה. אבל אם נאסור, אפילו דברים הבאים על ידי המציאות חדשה שלא היה מעולם כלל, אמרו שהרבנים חפצים להחמיר מלבים ואין חסם על הציבור, ובזה יש נתינת יד לפרצות גדולות, ד' ישמרנו.

הראייה שולל את הסברה שאם הרב יתיר בכל מקום בו הוא יכול הוא יגרום נזק למעטה של ההלכה ואנשים יכולים רاش גם באיסורים. להפך, אם נאסור את המותר עלול הציבור שלא להקשיב לרבניו. אומנם ישנן קהילות בהן נאמר כאשר הרב מקל: "זו קולה שאין הציבור יכול לעמוד בה"; אולם במרבית הקהילות, המורכבות מבני בתים וגניים, צריכים להיזהר מטופסת חומרות שאין הציבור יכול לעמוד בהן.

לרוב, בתקופת החגים, רב הקהילה יוזם את הפצת ההלכה בקרב בני קהילתו במסגרת שיעורים או בכתביה. ההלכה מופנית לכל הקהילה, ולכן חשוב לדיק בניסוחה ולשקל את התשובה מזוויותיה השונות בהתאם למגוון האנשים החיים בקהילה, מנהיגיהם וرمתם הדתית⁵.

אחת המתנות הגדולות שקיבלו מראשי הישיבה בהקשר זה היא היכולת להתבונן על העולם מתוך ראייה מורכבת. אומנם בהלכה אנו נדרשים לפסוק ולחתור, אבל אסור לוותר על התהlik שברובו הוא מורכב. הזהירות שמאפיינת את הרב ליכטנשטיין יחד עם היכרותה המעמיקה של הרב עmittel עם בעלי בתים (בקהילת גבעת מרדכי), הביאו אותנו להיות מורכבים יותר ועמוקים יותר בפסקת ההלכה, ובכך אפשרו לנו רבותינו להתאימה לקהילה⁶.

5. ניתן שכאשר כתובים דף הלהקה לקהילה מגוננת יש לציין בהלכות מסוימות שיש מנהגים שונים ולא להזכיר. כמו כן, אני נהוג לכתוב מראוי מקומות והערות שלוים (מעין הסגנון והצורה המציגים בספר שמיירת שבת כהלה), כך שתלמידי חכמים יוכל להעמק בהערות השולטים ואילו השאר יסתפקו בקריאת שטחית יותר שתאפשר להם לדעת את השורה התחthonה בלבד.

6. המורכבות זו קיימת אף בדילמה האם לפרסום בציבור פסקי הלהקה שונים. פרסום הלהקה ברבים

ו. בניים אינם מלאכים, הם אנשי משפחה

אחד הזיכרונות שמלווים אותנו מתקופת הלימודים בישיבה הוא תפקודם של ראשי הישיבה כאנשי משפחה ויכולתם המרשימה לשלב בין עבודתם הציבורית למשפחתם. הרבה ליכטנשטיין הקפיד ללמידה בחברותא עם כל אחד מילדיו, נכח במסיבות הגן של נכדיו וכמוון קשה לשוכח את הטיפול המסור שהעניק לאביו ז"ל. בדומה לו, גם משפחתו של הרב עmittel עמדה בראש סדר העדיפויות שלו. ראוי לציין גם את השותפות המלאה בין ראשי הישיבה לנשותיהם, וכן את המסירות הגדולה של נשותיהם לשוחות בישיבה אחת לשתי שבנות.

כיום, כאשר חלקנו רבנים, ראשי ישיבות או רמי"ם, יודעים אנו להעיר דברים אלו ולדעת שאין הם מובנים מאלהם. פעמים ישנה נטיה בעבודתנו הציבורית להזניח את משפחתו, ועלוי להודות שascal פעם שהאייזון בין המשפחה לעובדה הציבורית מופר, עליה דמות דיקונם של ראשי הישיבה ומזכירה לי מחדש את סדר העדיפויות הנוכחי.

ז. סיכום

ראשי הישיבה חינכו אותנו בכל עת לבצע משימה כפולה בתוך כותלי הישיבה: מצד אחד להמשיך את מסורת הלימוד, את רצף הדורות ואת שלשת מסירת תורה שבעל פה, ומצד שני להיות חשופים לרוחות המנשבות בחו"ז. בתוך הישיבה נשמעו מסרים לאומיים, ציוניים והשकפתיים שלא בהכרח תרמו לתלמידים בעת שהוו בישיבה, אולם מי שביקש לצאת לאחר מספר שנים מהישיבה ולפעול בתוך הקהילות בחו"ז, מצא את עצמו משתמש בכלים שקיבל מראש הישיבה ומורה.

בכל עת חונכו על רגשות תמידית לסייע – לשם קול בכיו של תינוק. שמענו מסרים מורכבים, ומתוך כך למדנו לכבד באופן אמיתי את הדעות השונות. בדיון העכשווי קשה לבני הנוער הצעירים לקבל תפיסה מורכבת כזו. אנו מצויים בדיון שבו לכל דבר יש תשובה ברורה, והחוונה שלנו כמחנכים היא להטמיע

הוא בוגר תוכחה, ואמרו חז"ל (בבלי, יבמות טה ע"ב): "ואמר רבי אילעא משום ר' אלעזר בר' שמואל: שם שמצוה על אדם לומר דבר הנשמע, אך מצוה על אדם שלא לומר דבר שאינו נשמע". ופרש שם הריטב"א: "פרש: לרבים, אבל לחבירו עד הכאה". מכאן, שדרישה רמת זהירות גבוהה יותר לתוכחת הרבנים ושיש לשקל היטב את פרסומה של ההלכה ברבים במסגרת כתיבת או דרשה בקהילה. כאשר מדובר בנושא הלכתי טעון העולול לייצר מתחים בתוך הקהילה, לעיתים יפה השתיקה. שם שרב קהילה צריך לדעת אלו נושאים הלכתיים לעורר, אך הוא צריך לדעת אלו נושאים הלכתיים להימנע מההעלות.

בדoor הבא את המורכבות הקיימת בהלכה ובכך להמשיך את הקו שקבלנו מראשי הישיבה.

שיטתו החינוכית של בית הלל, שבאה לידי ביטוי במשפט "לעולם תהא דעתו של אדם מעורבת בין הבריות" (כליה רבתי ט, א), היא תנאי מרכזי בעבודה ציבורית. התרומה הגדולה של ראש הישיבה שעודדו להגעה למשמעות של תפיסה זו מאפשרת לבוגרים שפנו לתחומים של הנהגה ציבורית להניע את קהילותיהם בהתאם.